

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI YOZISHGA O'RGATISHDAN
OLDINGI QOIDALAR MAJMU'I.

G.Z.Eshbekova

*Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Sirtqi bo'lim, Maktabgacha va boshlang'ich
yo'nalishlarida masofaviy ta'lim kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga yozishni o'rgatish vazifasini amalga oshirishda qoidalarga rioya qilish xususida fikrlar berilgan. Bolalarga yozishga o'rgatishda tarbiyachi pedagoglar vazifalari, hamda yozishga o'rgatishdan oldingi qoidalarga amal qilish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, o'yin, yozish, bola, usullar. qo'l mushaklari

KIRISH. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni va "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ-3305-sonli Qaroriga muvofiq maktabgacha ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish, bolalarni sog'lom va barkamol etib tarbiyalash, maktab ta'limiga tayyorlash sifatini oshirishning barcha jihati belgilab berildi. Yuqorida qayd etilgan kamchiliklar va muammolarni bartaraf etish, maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifatli maktabgacha ta'limdan teng foydalanishini ta'minlash, bir qator qarorlar tasdiqlandi. Xususan maktabgacha talim tizimini rivojlantirish Konsepsiyasi mamlakatimizda maktabgacha ta'limni rivojlantirishning maqsadlari, vazifalari, ustuvor yo'nalishlari, o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi bosqichlari belgilash hamda maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqish uchun asos bo'ldi. Maktabgacha ta'lim sohasida ta'limiy faoliyatlarga innovatsion yondashuv talab etilmoqda xususan bu bolalarning nutq muloqoti savodxonligi yozish ko'nikmalari shu jumladandir. Maktabgacha yosh davrida o'qish va yozishga o'rgatishni izchillikda olib borilishi maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Maktabgacha yoshidagi bolalarni savodxonlikka o'rgatish bo'yicha olib boriladigan ishlar D.B.Elkoninning nazariy tamoyillarga asoslanadi. Savodxonlikka o'rgatishning maktabgacha yoshga mo'ljallangan shakl va metodlari D.B.Elkonin metodi asosida L.Ye.Jurova tomonidan ishlab chiqilgan. Bolalar tomonidan savodxonlikni egallash imkoniyatlari va xususiyatlarini o'rganishga hamda buning uchun eng optimal yosh davrini aniqlashga qaratilgan maxsus tadqiqotda N.S.Voronsova 5-6 yoshli bolalar savodxonlikni o'rganishda tanlovchan tipdagi qabul qilish xususiyatiga ega

ekanligini, 6 yoshdan esa o'qishga e'tiborli bo'lishini aniqladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida savodxonlikka o'rgatish bolalarda elementar o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirish vazifasini bajarishga yo'naltirilgan faoliyat turi hisoblanadi. Inson hayotida yozuv muhim o'rin tutadi, chunki u har kuni turli-tuman qog'ozlar va hujjatlardan foydalanadi. Bularning hammasi chiroyli va bexato yozishni taqozo etadi. Ammo qisqa muddat ichida bolada chiroyli, tez va bexato yozish malakalarini o'stirish mumkin eina, buning uchun bir necha yillik mehnat talab etiladi. Yozishga o'rgatish uchun bolalarning maktabgacha ta'lim tashkilotida bo'lgan vaqtlaridan boshlab izchil mashqlar olib borish zarur. Yozish - bu bola qalam bilan harflar yaratishdan ancha oldin boshlangan jarayon.

Bu maktabgacha ta'lim davrida yozishdan oldingi ko'nikmalarni shakllantirishni o'z ichiga oladi, bu esa bolaning harflarni shakllantirish va qalamni boshqarishni o'zlashtira olishi zarurdir. Yozuvdan oldingi ko'nikmalar - bu bolalar yozishdan oldin rivojlanishi kerak bo'lgan asosiy ko'nikmalar. Ushbu ko'nikmalar bolaning qalamni ushlab turish va ishlatish qobiliyatiga, chizish, yozish, nusxa ko'chirish va rang berish qobiliyatiga hissa qo'shadi. Yozishdan oldingi ko'nikmalarning asosiy komponenti - bu yozma shakllar. Bu ko'pchilik harflar, raqamlar va dastlabki chizmalardan iborat bo'lgan qalam zarbalari hisoblanadi. Ular odatda ketma-ketlikda va yoshga xos darajada o'zlashtiriladi. Oddiy qilib aytganda, bolani yozishga o'rgatish harflarni shakllantirishdan boshlanmaydi, balki birinchi navbatda yozishdan oldingi barcha ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat. Bolalar har kuni ko'p vaqtlarini bepul o'yinlarga sarflashlari kerak. Bu qo'pol motorli ko'nikmalarni rivojlantirishning eng yaxshi usuli. Yozishga tayyorlik (yozishdan oldin) nima uchun muhim? Oldindan yozish ko'nikmalari bolaning qalamni ravon va samarali ushlab turish va harakatlantirish qobiliyatini rivojlantirish va shuning uchun tushunarli yozish qobiliyatini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Bu o'z-o'zini hurmat qilishning yomonlashishiga va akademik ko'rsatkichlarga olib kelishi mumkin. Bola kamolotining shakllanishi ko'p jihatdan uning yozuviga bog'liq.

Husnixat malakasini shakllantirish uchun birinchi navbatda harflarning shaklini to'g'ri tasavvur etishga, bir xil qiyalikda yozishga, so'zlarda harflarni to'g'ri bog'lashga, so'zlarni qatorlar bo'ylab to'g'ri joylashtirishga o'rgatiladi. Daftar chiziqlari birin-ketin almashuvi davomida harflarning qiyaligini va ular orasidagi masofani to'g'ri saqlash, kichik va bosh harflarning nisbatini to'g'ri chamalab yozishga o'rgatish juda muhimdir. Yozuv tezligi oshishi bilan ayrim bir-biriga o'xshash harflarning shaklini buzib yozish hollari uchraganda esa, ularni qayta mashq qildirish kerak. Yozishni o'rgatishda daftardan to'g'ri foydalanishga alohida e'tibor berish zarur. Ikki chizikli daftardan bir chizikli daftarga o'tganda o'quvchilar oldiga qator vazifalar qo'yiladi. Qo'l va barmoqlarning kuchi: qo'llar va barmoqlar yordamida qarshilikka qarshi kuch ishlatish qobiliyati, qalamning boshqariladigan harakati

uchun kerakli mushak kuchini ta'minlaydi. Yozishni o'rganish uchun bolalar o'z tanalarini nazorat qilishlari va qo'l motorli ko'nikmalarini rivojlantirishlari kerak. Nozik vosita boshqaruvi yaxshi rivojlangan yalpi vosita boshqaruviga bog'liq. Bolalar to'g'ri o'tirishlari kerak, oyoqlari erga tekis bo'lib, qo'llari stolga to'g'ri burchak ostida bo'lishi kerak.

Ko'pgina bolalar maktabda qiladigan hamma narsaga ta'sir qiladigan va odatda o'z vazifalarini tugatmasliklarini bildiradigan bitta omil bilan kurashadilar. Stolda o'tirgan, charchagan yoki o'tirish va diqqatini jamlashda qiynalayotgan bolalar fizioterapevtga murojaat qilishlari lozim. Har bir bolaning orqa tekisligi, hatto o'ng qo'li, hatto chap qo'li bo'lishi kerak va stol yoki stolda to'g'ri turish yorug'likka, stol va stulning balandligiga bog'liq. Bolaning oyoqlari (yoki maxsus stend) bilan erga yetib borishi kerak, orqa tomoni stul yoki kresloning orqa tomonida turishi kerak va stol taxminan bolaning quyosh pleksusi darajasida bo'lishi kerak. Yozishga kirishishda chap yelka biroz ko'tarilib, oldinga suriladi, butun tanasi bir oz o'ngga egilib, boshi ham o'ng yelkaga egiladi. Shunday qilib, chap ishchi qo'l stol ustida yotardi, o'ng qo'li deyarli tanaga bosildi va daftarni qo'llab-quvvatladi. Qo'l ko'zlarini muvofiqlashtirish maqsada muvofiq hisoblanadi. Qo'l yozuvi kabi vazifani bajarishda qo'llarni boshqarish va yo'naltirish uchun ko'zlardan olingan ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyati shakllanishi muhimdir. Bir qo'l bilan ikki qo'lni birgalikda ishlatish (masalan, dominant qo'l bilan qalamni ushlab turish va harakatlantirish, ikkinchi qo'l yozuv qog'ozini ushlab turishga yordam beradi). Yuqori tana kuchi muhim hisoblanadi. Bunda qalamni yaxshi boshqarish uchun qo'lning boshqariladigan harakatini ta'minlash uchun elka tomonidan ta'minlangan kuch va barqarorlik. Vizual idrokda miyaning harflar va raqamlar kabi ko'z bilan ko'riladigan vizual tasvirlarni talqin qilish va tushunish qobiliyati shakllanadi. Qo'llarning ustunligi topshiriqni bajarish uchun bitta (odatda bir xil) qo'lni doimiy ravishda ishlatish, bu nozik ko'nikmalarni rivojlantirishga imkon beradi. Yozuvda qo'l bo'linishi muhim hisoblanadi bunda manipulyatsiya uchun faqat bosh barmog'i, ko'rsatkich va o'rta barmoqni ishlatib, to'rtinchi va kichik barmoqni kaftga tiqilgan holda qoldirib, boshqa barmoqlarni barqarorlashtiradi, lekin ishtirok etmaydi. Noqulay qalam ushlagan hamda rang berish, chizish yoki yozish uchun qalamni boshqarishda qiyinchiliklarga duch kelgan bo'lsa, ob'ektlarni manipulyatsiya qilish uchun bir nechta barmoqlarni emas, balki butun qo'llarini ishlatish istagini ko'rsatish muhim.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda har bir pedagog yoki ota-ona bolalarda yozishga o'rgatishda avvalo undan oldingi mayda motorli harakatlarni shakllantirishi maqsadga muvofiq. Savod chiqarish davrida ularni rag'batlantirish va qoidalarga amla qilishini nazorat qilib borishi lozim. Birinchi marta harf yozishga o'rgatishda ko'rgazmali vositalar ham katta ahamiyat kasb etadi. Ko'rgazmali vositalarga "To'g'ri o'tir" plakati, bosma harf shakllari ifodalangan kartonlar, xattaxta, tarbiyalanuvchilar qo'lidan ushlab yozdirish

kabilar kiradi. Harfning yozma shaklini hosil qilishga o'rgatishda uning bosma shakli ko'rsatilib farqli jihatlari izohlanishi lozim hisoblanadi. Mashg'ulotlar jarayonida yaxshi tanlangan va mohirlik bilan foydalanilgan ko'rgazmali qurollar dars sifati va samaradorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-5198-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-sonli Qaroriga 1-Ilova.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 22 dekabrdagi "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 802- sonli qaroriga 1- Ilova.
4. T.G'afforova, X. G'ulomova. G. Eshturdiyeva. 1-sinfda savod o'rgatish darslari. - T. O'qituvchi, 1996.
5. T.G'afforova, E.Shodmonov, G. Eshturdiyeva. Alifbe (Savod).-T.: "O'qituvchi", 1999.